

Mitä kuva kertoo suvusta?

Valokuva-aineistoa voi käyttää sukututkimuksessa monin tavoin; suurin osa olemassa olevan kuvaston keskeisaiheista on ihminen ja hänen toimintansa. Jokainen kuvattu ihminen puolestaan kuuluu tai on kuulunut sukuyhteisöön.

Teemaksi olen valinnut kuvan identiteetin ilmentäjänä. Identiteetti voidaan jakaa kahteen osaan: itseidentiteettiin eli tietoisuuteen itsestä ja omasta menneisyydestä sekä ryhmäidentiteettiin, jolla tarkoitan tässä tapauksessa tietoisuutta kuulumisesta johonkin ryhmään, kuten esimerkiksi perheeseen tai sukuun.

Lienee aiheellista luoda yleiskatsaus valokuvan ja valokuvauksen historiaan Suomessa. Olen jaotellut kuvahistorian vuodesta 1842 nykypäivään neljään aikakauteen. Kunakin kautena kuvaajaryhmät olivat erilaisia. Kukin ryhmä tuotti erityyppisiä kuvia, joita taas käytettiin eri tarkoituksiin.

Aikakautta vuodesta 1842 1860-luvulle voidaan kutsua kokeilukaudeksi. Valokuvaustaito kuului vain harvoille ammattikuvaajille, joiden täytyi hallita monenlaisia fysiikan ja kemian tietoja. Kuvan tallennusmenetelmät vaihtelivat, useat jäivät kokeilujen asteelle. Valokuvan ottaminen oli suhteellisen kallista ja harvinaista, ja niinpä tuon aikakauden kuvastossa on enimmäkseen vain sosiaalisen yläluokan kaupunkilaisia.

1860-luvulla kehitettiin monistettava negatiivi ja paperivedosmenetelmä. Nuo keksinnöt loivat valokuvan ensimmäisen valtakauden, jota nimittäin ateljeekaudeksi tai käyntikorttikuvien kaudeksi. Se alkoi 1860-luvulla ja sen valtakausi kesti 1890-luvulta 1920-luvulle.

Sen jälkeen, osittain 1900-luvun alussa ateljeekauteen lomittuen, seurasi kyläkuvaajien kausi. Maaseudulla toimi vuosisadan vaihteen ja toisen maailmansodan välisenä aikana noin 5 000 kyläkuvaajaa, jotka tuottivat karkean arvion mukaan kymmenisen miljoonaa kuvaa.

Neljäs ja ehdottomasti merkittävin kausi ajoittuu toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan ja jatkuu edelleen. Tätä kautta kutsun harrastajakuvaajien valtakaudeksi. Ensimmäiset harrastajat ilmaantuivat toki jo 1880-luvulla Helsinkiin,

Tampereelle, Turkuun, Viipuriin, Kuopioon, Ouluun, Kajaaniin, Vaasaan ja Kotkaan, mutta koko kansan harrastukseksi valokuvaus tuli vasta toisen maailmansodan jälkeen. Välineet yksinkertaistuivat ja liikkeiden vedostuspalvelut laajenivat. Tällä hetkellä harrastajat tuottavat vuosittain kymmeniä miljoonia kuvia. Harrastajakauden kuvia ei juuri arkistoista löydy, vaan ne ovat yksityisten ihmisten hallussa.

Tärkeintä sukututkimuksen kannalta lienee tarkastella kuvien sisältöä ja merkitystä, nimenomaan menneisyyden, yksilön ja suvun tutkijan kannalta.

Kokeilukauden kuvat vuodesta 1842 1860-luvulle tuottavat iloa vain harvalle sukututkijalle, koska, kuten mainitsin, itsensä kuvauttaneet perin harvat henkilöt kuuluivat lähinnä kaupunkien varakkaimpaan sosiaaliryhmään.

Ateljee- eli käyntikorttikuvakauden alkukymmenillä 1870-1890-luvulla kuvaus oli vielä suhteellisen kallista, mutta kuvattavien ryhmät laajenivat. Voidaan sanoa, että yleiseksi ns. käyntikorttikuvan eli jäykälle pahville pohjustetun ateljeemiljöössä ikuistetun henkilökuvan ottaminen tuli vasta vuosisadan vaihteessa. Tällöinkin on muistettava, että ateljeita oli vain kaupungeissa ja suurimmissa maaseututaajajamissa.

Ateljeekuvien tunnusomainen piirre on, että ne kertovat vain yksilön fyysisistä, ulkoisista ominaisuuksista, kuten kasvopiirteistä tai vaatetuksesta. Itse kuvausympäristö oli lavasteenomaisen, illusorinen ateljee, joka ei kerro mitään kuvattun henkilön asumisympäristöstä, harrastuksista, työstä tai sosiaalisista yhteyksistä.

Joskus kuvassa on muitakin henkilöitä kuin se, joka sukututkijaa kiinnostaa. Tällöin kuvattusta ryhmästä voi päätellä jotain kyseisen henkilön sosiaalisista verkostoista. Yleensä kuvaan mentiin perhekunnittain, tai sitten ystävät tai ystävätäret kävivät yhteiskuvassa.

Kyläkuvaajat, jotka toimivat maaseudun kylissä 1900-luvun alusta vuoteen 1939 asti, tekivät työtään koko Suomen alueella Inarista Hankoon, läntisimmästä Suomesta Raja-Karjalaan. He kuvasivat siellä, missä ihmiset elivät. Tästä syystä

kyläkuvaajien tuottamasta kuvastosta avautuu meille antoisampi kuvausmaisema.

Ensinnäkin kyläkuvaajat asuivat useimmiten samassa yhteisössä kuvattaviensa kanssa ja olivat jakaneet samoja kokemuksia näiden kanssa. Kyläkuvaajien otoksissa näkyy tuttuus, vapautuneisuus ja todellinen, reaalin elämänmiljö. Toki todellisuus on rajattua eikä kaikkea arkipäiväistä toimintaa kuvattu. Kyläkuvaajien tuotannossa näkyvät kuvattavien sosiaaliset verkostot, kuten perhe, suku, yhdistykset, työpaikkaryhmät, vapaa-ajanviettoryhmät yms. Kuvaus oli siksi yleistä, että lähes jokainen 1920-1930-luvulla elänyt ihminen on ikuistettu useita kertoja eri tilanteissa.

Harrastajakuvaajakaudella ihminen esiintyy kuvissa useimmiten arjesta poikkeavissa tilanteissa, mutta myös arjen toistuvuudessa. Mielestäni harrastajakuvaajien otokset ovat kaikkein kiintoisimpia. Ei siksi, että ne olisivat teknisesti tai esteettisesti korkeatasoisimpia, vaan siksi, että ne otettu kuvaajan omasta elämis- ja kokemusympäristöstä.

Toisen maailmansodan jälkeisen harrastajakauden jakaisin vielä kahteen osaan: ensimmäinen, mustavalkokuvan kausi kesti 1960-luvun puoliväliin, jolloin värikuvan massatuotanto alkoi. Viimeksi mainittua jaksoa, joka jatkuu edelleen yhä paisuvana vuona, kutsuisin "kymppikuvakulttuurin" kaudeksi - jokainenhan meistä tietää nykyiset kymppikuvamainokset. Termi kymppikuva pohjautuu suosituimmalle kuvakoolle, joka on ollut viimeisimmän kymmenkunta vuotta 10x15 cm.

Harrastajakuvat kertovat siitä, mitä ihminen arvostaa ja mitä hän haluaa tallentaa kuvamuistiinsa. Harrastajien suosituin kohde on edelleen oma perhe ja oma elämänympäristö. Tälläkin hetkellä juuri tuo aihevalinta tekee harrastajakuvista sukututkijoiden kannalta mielenkiintoisia, mutta tulevaisuudessa ne tulevat olemaan yhä merkityksellisempiä. Noissa kuvissa on tärkeintä viesti identiteetistä, yhteenkuuluvuudesta perheeseen, sukuun, ystäviin ja erilaisiin jäsenryhmiin.

Valokuvan ominaispiirteistä sukututkijalle merkittävä on myös kuvan konkreettisuus; tosin tuo autenttisuus ja konkreettisuus on murene-massa digitaalisen kuvankäsittelyn kaudella. Kuvat kertovat enemmän kuin muisti: muistiku-vamme isovanhemmistamme saattavat muokkau-tua vuosikymmenien kuluessa, mutta faktinen kuva ajattelemastamme henkilöstä tuo todellisen

kuvan hänen olemuksestaan tietynä äärettömän ohikiitävänä ajan siivuna, joka todella on ollut joskus olemassa. On sangen vaikuttava elämys nähdä esimerkiksi isovanhempansa tai vanhem-pansa lapsina; reaalityodellisuudessa heitä ei enää välttämättä ole olemassa, mutta kuvasta me voimme tarkkailla heitä kuin menneisyyteen avautuvista ikkunoista.

Palatakseni alussa mainitsemaani kuva-identi-teettiin, haluan tarkentaa identiteetin moninaista olemusta. Identiteetti rakentuu kehittäin: Sisim-pänä ja yksityisimpänä on kukin ihminen itse, minän oma tietoisuus. Tällaista identiteettiä viestii suurin osa ateljeekauden yksilömuotoku-vista. Seuraavana kehänä on ryhmäidentiteetti, joka voidaan jakaa pienryhmiin (esimerkiksi ydinperhe - lapset ja vanhemmat) ja höllempiin sekä laajempiin jäsenryhmiin (esimerkiksi koulu-luokka, armeijan osasto, työryhmä, järjestö-ryhmä). Seuraavaksi voimme puhua maaseudulla kyläidentiteetistä tai kaupungissa mahdollisesti kaupunginosaidentiteetistä. Kyläjuhlat, kuten häät tai hautajaiset, kokosivat kyläläiset yhteen kyläkuvaajien otoksiin. Kylää laajempi identi-teettikehä on pitäjäidentiteetti, seuraava maakun-taidentiteetti ja kaikkein laajin kotimaaidenti-teetti. Kun kehät laajenevat, yksilöllisyys vähe-nee ja kollektiivisuus kasvaa.

Esimerkinomaisesti olen koonnut yhteen kuva-aiheita, jotka ovat sangen yleisiä identiteetin eri kehillä:

itseidentiteetti

- ateljeemuotokuvat
- kuvat yksittäisistä ihmisistä
- omakuvat

perheidentiteetti

- kihla- ja vihkikuvat
- perhekuvat
- perhejuhlat

jäsenryhmäidentiteetti

- koululuokka
- rippikuvat
- vapaa-ajanviettoryhmät
- ystävyysverkostot
- työryhmät

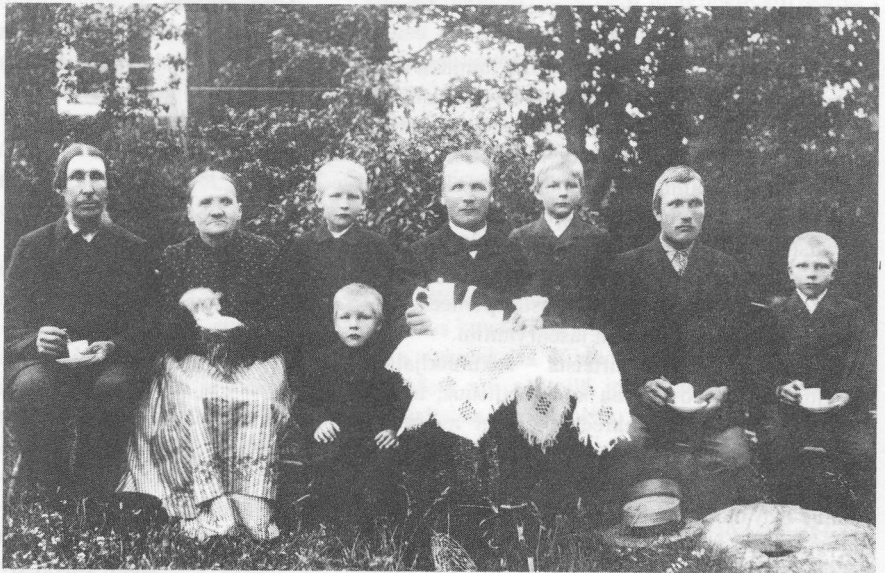
kyläidentiteetti

- kyläjuhlat ja -tapahtumat
esim. äitienpäivät

Perheidentiteetti, kastokuva vuodelta 1912.

Itseidentiteetti, ateljeekuva vuodelta 1923.

Perheidentiteetti, perhekuva vuodelta 1901 tai 02

Jäsenryhmäidentiteetti, ystävyysverkosto.

Kyläidentiteetti, hautajaiset.

- kylätason järjestöt ja organisaatiot
- koulut

pitäjäidentiteetti

- pitäjätasolla toimivat järjestöt ja organisaatiot
- pitäjäjuhlat
- markkinat, toripäivät
- pitäjää yhdistävät symbolit, museot
- laajat työryhmät

maakuntaidentiteetti

- maakuntajuhlat
- maakuntaa yhdistävät symbolit

kotimaaidentiteetti

- valtakunnalliset juhlat
- kollektiiviset kokemukset, esimerkiksi Talvisota
- kansalliset symbolit (esimerkiksi: Aleksis Kiven patsas, eduskuntatalo, itsenäisyyden kuusi, Suomen lippu)

Kotimaaidentiteetin kollektiivisuudesta huolimatta senkin ilmiäiset ovat yhdistettävissä yksilöihin: kuvattava on usein tällaisen symbolin rinnalla kuvassa tai sitten symboli, kuten Suomen pienoislippu tai Runebergin kipsikuva, voi perhekuvassa näkyä kuvattavien asuinmijöön osana. Symbolien etsintä kuvista on usein mielenkiintoista ja palkitsevaa.

Laajasti kollektiivisissa, kuten pitäjä- ja maakuntatapahtumakuvissa tutkittava suvun yksilö saattaa olla lähes tunnistamattoman huomaama-

ton, mutta yhtä kaikki kuva on todiste tämän ihmisen läsnäolosta, osallisuudesta identiteettiin. Ääritapauksessa kuvasta ei tarvitse löytyä laisinkaan tutkimaamme henkilöä, vaan jo kuvan kuuluminen tutkittavan kotikuvastoon osoittaa hänen arvostaneen kuvan esittämää tapahtumaa tai symbolia.

1900-luvulla eläneistä ihmisistä voimme sinikkäällä työllä -kuvat löytyvät harvoin valmiiksi identifioituina museoiden arkistoista - ja haastatteluilla luoda eräänlaisen kuvaelämäkerran vuosikymmenten halki. Mielenkiintoamme ei herätä ainoastaan ihmisen fyysisen hahmon muuttuminen, vaan myös hänen elämäntilanteittensa muutokset lapsesta aktiiviseksi yhteisön jäseneksi sekä erilaiset ja vaihtuvat elämänympäristöt puhumattakaan niistä kaikista sosiaalisista verkostoista, joita kuvastot käsittelevät.

Ilokseni kuvaa, myös harrastajakauden kuvastoa, on yhä enemmän käytetty sukututkimusten tuloksia julkaistaessa. Toki kuvasto rajautuu käytännössä viime sadan vuoden jaksolle. Kuvilla on oma merkityksensä myös suvun "tunteen" kokemiseksi. Kuviahan on jo jonkin verran käytetty kokeellisesti psykologiassa tuottamaan ihmisille mielikuvia menneisyydestä, omasta jo muistinvaraiseksi kadonneesta elämysmaailmasta. Parhaimmillaan kuvastoja seläilevä ja ymmärtävä sukututkija kokee vastaavanlaisen elämyksen. □

Pitäjäidentiteetti. Hiihtokilpailut Joensuussa noin 1910.

